

AB (senare Skandinaviska banken). Egentligen hade socialdemokraterna majoriteten sedan valet 1922, men deras ledare avstod från ordförandeskapet under jubileumsåret till förmån för den betydligt mer representativa och språkkunnige Carlander. Ordningen återgick 1924, då socialdemokraterna också fick den otacksamma uppgiften att täcka utställningens förlust.

I avsnittet "Den moderna formens problem" diskuterar Björn Linn bl.a. Göteborgsutställningens placering mitt emellan den Baltiska utställningen i Malmö 1914 och Stockholmsutställningen 1930. Dess kulturhistoriska intressen intog en framträdande plats vid sidan av ekonomiska och konstnärliga och den hade inte samma visionärt programmatiska framåtperspektiv som Stockholmsutställningen. Göteborgsutställningen överskuggades bl.a. av dessa skäl av Stockholmsutställningen, menar Linn. Han jämför också de konstnärliga aspekterna på de båda utställningarnas gestaltning. Även den utfaller till Stockholmsutställningens fördel.

Louise Brodin skildrar kvinnornas insatser, både husstrurna till de ledande männen som fick ställa upp och representera i åtskilliga evenemang och inte minst alla de kvinnor som arbetade inom administrationen, inom restaurangverksamheten, som städpersonal m.m. Den Carlanderska villan fick ta emot kungahusets representanter vid åtskilliga tillfällen och värdfolket fick till och med upplåta sin egen sängkammare för de kungliga och själva sova i gästrummen på vinden. Tidstypiskt var också Göteborgskvinnornas gåva till staden: ett standar som överlämnades av landshövdingenskan Mary von Sydow, f. Wijk, intågande på scenen i spetsen för en rad Göteborgskvinnor till tonerna ur Profeten av Meyerbeer. Standaret används fortfarande vid evenemang på Börsen.

De utställningsansvariga tog modern reklam i sin tjänst för att sprida information om alla begivenheter – varje dag var fylld av programpunkter. Affischer, reklamblad och trycksaker spreds, inte minst på många olika språk till utlandet. Extratåg sattes in, bl.a. med tanke på att besökarna skulle hinna fram och tillbaka under en och samma dag. Dagens Nyheter och Stomatol deltog med flygreklam, den första i landet. Pommac och bananer var två "njutningsmedel" som slog igenom här med hjälp av stora reklaminsatser. Restaurangen rymde 3 360 sittande gäster och dansgolv för 1 000 dansande par!

Flera andra bidrag kunde nämnas. Björn Fredlund diskuterar t.ex. i "Modernismen i rampljuset" konstens representation i utställningen. Konstutskottets avsikt var dels Göteborgsregionens insats i svensk konsthistoria, dels moderna strömningar i svensk, norsk, dansk och

finsk konst. Inbjudan skapade många protester, vilket bl.a. gjorde att Dagens Nyheter arrangerade en egen utställning med verk från det just förstatligade Thielska galleriet. Utställningen "Äldre kyrklig konst från västra Sverige", som byggde på en väldig inventering och dokumentation under ledning av Carl R. af Ugglas, visade bl.a. 250 kyrkliga skulpturer, delvis inplacerade i uppbyggda kyrkointeriörer och kyrkogårdar.

Trots det för tiden stora underskottet betydde utställningen mycket för Göteborgs utveckling under de kommande decennierna och många av stadens sevärdheter och besöksmål har sitt ursprung i utställningen: Götaplatsen med Konstmuseet (invigt 1925) och Konsthallen, som visade sju utställningar under perioden, Slottsskogsvallen, ritad av Lars Israel Wahlman, Liseberg m.fl. Torslanda flygplats och den stora maskinhallen, dittills Sveriges största byggnad, som fungerade till 1940, är andra numera nedlagda resultat av utställningssommaren.

Jag har läst boken med stort nöje med dess blandning av översikter över utvecklingen inom olika för tiden aktuella områden och många både tidstypiska och dråpliga minnesbilder hämtade ur dagböcker och andra källor. Inte minst det internationellt mycket uppmärksammade besöket av Albert Einstein och hans nobelföreläsning, som han inte kunnat hålla i Stockholm, ger relief åt Göteborgsutställningens betydelse i samtiden.

Hans Medelius, Stockholm

En ny kropp: Essäer om medicinska visioner och personliga val. Susanne Lundin (red.). Nordic Academic Press, Lund 2004. 205 s. ISBN 91-89116-58-5.

Bokens ingående essäer diskuterar samspelet mellan modern bioteknik, kultur och individ med fokus på vad som sker då bioetiken omsätts i praxis. Ambitionen är inte att ge entydiga svar på vad som bör vara etiska riktlinjer för den moderna biomedicinen. Snarare är den växande debatten om bioetik under senare år en utgångspunkt för de ingående studierna gjorda av forskare inom medicin och humaniora med anknytning till universiteten i Bergen, Berlin, Köpenhamn och Lund.

Den inledande essän, *Bioetik i praktiken. Etiken som regleringsmetod*, av antropologen Klaus Hoeyer, baseras på studier av en etikpolicy som utvecklats av ett företag i Umeå, UmanGenomics AB. Det fick 1999 ensamrätten till en stor biobank, innehållande blod-

prover och upplysningar om majoriteten av den vuxna befolkningen i Västerbottens län. Studien visar hur samspillet mellan genetisk kunskap, kraven på individens integritet och företagets ekonomiska intressen leder till olika former av moraliska ställningstaganden. Från företagets sida användes etik snarast som ett styrmedel för att skapa försprång framför andra företag i branschen. Man gav sin etikpolicy namnet Umanmodellen och angav ”informerat samtycke” som dess centrala instrument. Målgruppen, dvs. de som frivilligt donerar blod och vävnadsprover, visade däremot mindre intresse för detta samtycke och läste sällan ens igenom den information de fick. Av intervjuerna framgick att de inte förväntade sig att få läsa sådant som de oroade sig för. Studien illustrerar det glapp som uppstår mellan parterna då lösningen (informerat samtycke) får definiera vad som är det etiska problemet. Men studien understryker tillsammans med andra bidrag också att biomedicinen inte ensam kan tolka och formulera de etiska problem som biotekniken aktualiserar.

Detta påstående understryks inte minst av bokens nästföljande essä, *Fryst altruism, varm solidaritet och kall etik*, av etnologen Stefan Beck. Denna, kanske den mest djupgående diskussionen i volymen, problematiserar gåvohandlingarna i samband med en biobank på Cypern. Biobanken ifråga, som ligger i utkanten av Cyperns huvudstad Nicosia, tar årligen emot ett mycket stort antal gåvor i form av blod och vävnadsprov från såväl den grekiska som den turkiska befolkningen. Företaget gör goda ekonomiska vinster eftersom deras blod- och vävnadsprover efterfrågas från hela Europa. I mars 2000 anmälde sig mer än 57 500 frivilliga, 7% av hela befolkningen, på bara 25 dagar för att låta sig testas. Det stora antalet anmälningar ägde visserligen rum vid en exceptionell tidpunkt, men biobankens allmänna framgång är ändå paradoxal med tanke på att dess databas fylls på med information som skulle kunna ge svar på frågor om de grekiska och turkiska populationerna har ett gemensamt arv eller inte, fakta som skulle kunna utnyttjas politiskt i den annars politiskt konfliktfyllda regionen. Utan att behöva rekrytera donatorer aktivt kommer de på eget initiativ, enligt biobankens föreståndare som i en intervju förklarar framgången med att man byggt upp en biomedicinsk altruistisk kultur.

Med stöd av Marcel Mauss term beskrivs donationerna av vävnader som en ”total social aktivitet”, dvs. ett givande med många olika dimensioner, ekonomiska, juridiska, moraliska, estetiska, religiösa, mytologiska och strukturella. Men i den politiskt laddade miljön på

Cypern tolkar Beck de altruistiska gåvorna inte som ett normalt utbyte mellan familjemedlemmar, grannar eller andra i den egna befolkningen utan som en gåvohandling med många möjliga konfliktfyllda följder. En förutsättning för att de solidariska donationerna av vävnadsprov kan stå över konflikterna mellan greker och turkar på Cypern är säkerligen det faktum att givare och mottagare är anonyma i förhållande till varandra. Men detta räcker inte som en förklaring till den gränslösa välvilja som donatorerna demonstrerar. Knappast heller att vävnadsdonationerna kan utgöra en metapolitisk handling som binder samman greker och turkar trots etniska skiljelinjer. Beck visar också att den spridda uppfattningen om hur individers kroppar transformeras till varor inte är allenarådande. Som en övergripande förklaring till den organiserade altruismen på organdonationens område framför han tesen att vare sig givare eller mottagare verkar tänka sig att transplantaten övergår i biobankens ägo. Varken givare eller mottagare tycks heller betrakta transplantaten som sina personliga ägodelar utan som livgivande gåvor. Ett efterlängtat hjärta eller en donerad njure behöver därför inte uppfattas som abstrakta kroppsdelar. Vävnadsprov och transplantat väcker med andra ord grundläggande frågor om hur utbytet av gåvor kan tolkas och frågor om hur ägandet av den mänskliga kroppen kan förstås.

I nästföljande essä om nya behandlingsmetoder av Parkinsons sjukdom diskuterar medicinen Peter Haggell följderna av att enbart behandla sjukdomen med utgångspunkt i biomedicinens naturvetenskapliga paradig. Aktuell Parkinsonsforskning, som befinner sig inom bioteknikens frontlinjer aktualiserar nämligen alla de etiska problem som följer i kölvattnet av xenotransplantation, transplantation av humana fosterceller och stamcells forskning. Ur det strikt biomedicinska perspektivet sitter sjukdomen i mångt och mycket i hjärnan. Men för den drabbade, skriver han, sitter sjukdomen snarare nedanför axlarna i form av bristande förmåga att kontrollera rörelser, upprätthålla normal funktion i det dagliga livet och att hantera livet med kronisk sjukdom. Att då med en alltför snäv sjukdomsdefinition ge den kliniskt mätbara kroppen företräde framför hur sjukdomen uppträder i människors liv och i samhället kan i sig problematiseras ur ett etiskt perspektiv som tar utgångspunkt i de drabbades upplevelser av sjukdomen.

Med nödvändighet måste då människokroppen betraktas som en helhet, inte som att hjärna och övrig kropp är åtskilda, vilket också har konsekvenser för vilken typ av forskning som sanktioneras. Denna problematik

diskuteras ur ett danskt historiskt och ett norsk kultursociologiskt perspektiv i essän *En vision för framtidens genomforskning*, av Lene Koch och Thorvald Sirne. Till genomforskning knyts förhoppningar om att i framtiden kunna bota sjukdom som i dag innebär dödsshot eller leder till kroniska besvär. Men i en stor del av debatten utgör sjukdomsbegreppet en tydlig gränslinje som skiljer entusiasmen från fruktan, utopier från dystopier, skriver författarna. Manipulering av mänskliga könscellers arvsmassa och kloning är två företeelser i dagens bioteknik som är särskilt kontroversiella. Genomforskningens utopier ligger snubblande nära dystopier och skräckscenarier, påpekar de och framhåller vikten av att forskningen balanserar på rätt sida av sjukdomsbegreppet. Med sjukdomsbehandling i sikte skulle bl.a. synen på kloning kunna förändras, från att vara en egoistisk förlängning av de egna generna till nästa generation till att bli en altruistisk nåderik behandling som kan befria barnen från de lidanden släkten är märkt av. Men i detta avseende och i syfte att manipulera könsceller spelar synen på sjukdomsbegreppets gränser en avgörande roll, dvs. om sjukdom betraktas som en avvikelse från det "normala" eller som ett naturligt tillstånd. Samma medicinska teknik kan därför utnyttjas på helt olika bevekelsegrunder och leda till skilda reaktioner beroende på uppfattningarna om vad sjukdom är.

En annan bevekelsegrund är den ekonomiska vinningen. Essän diskuterar en av de många jubileumsartiklar som publicerades i samband med att man uppmärksammade 50-årsminnet av upptäckten av DNA-molekylens struktur. Artikeln har en retorik gemensam med många andra texter i samma genre, som inte i första hand ska uppfattas som realistisk om vilken framtid forskarna själva föreställer sig, utan som en framtidsfantasi. Genren utmärker sig för en makalös framtidsoptimism om att allt är möjligt, varvid marknadsföringens fokus sägs vara inriktat på att "provocera fram kreativa drömmar". Men det författarna kallar för "bioteknikens drömfabrik" menar de på många sätt är fångad i sin egen paradox. Den skall enligt dem fungera i förhållande till marknaden genom att skapa nya behov. Och det fiffiga i kråksången tycks vara att drömmarna inte måste gå i uppfyllelse. Att leverera varan betyder enligt författarna kanske just detta: att leverera varan hela tiden och kunna skapa och sälja nya drömmar.

Detta tema tas också upp i två essäer om den massmediala debatten om modern bioteknik. Den första essän, *Drömfabriker. Mediala förhoppningar och skräckvisioner*, av etnologen Malin Ideland granskar två debatter

om stamcells forskning respektive barnvaccinationer. Inte överraskande visar dessa mediala debatter få konsekvenser för såväl politiska beslut som för enskilda individer. Men studien väcker framför allt viktiga frågor om medicinjournalistikens uppgifter. Även om medicinjournalistiken arbetar inom en annan genre än den nyss diskuterade, att medverka till en kritisk offentlig debatt om forskningen, tycks Idelands intryck vara att den filtrerar information på ett sätt som ändå är alltför vinklad av överdriven teknikoptimism eller pessimism. Den andra essän, *Trender i medicinsk forskning. Stora ord och snabba kursändringar*, av Lena Larsson och Patrik Brundin, diskuterar också medicinjournalistikens roll. Dessa två forskare reagerar mot bakgrund av egna medicinska erfarenheter inom genterapi-, xenotransplantations- och stamcells forskning på diskrepansen mellan den kliniska verkligheten och den bild medierna målar upp. De riktar bl.a. kritik mot att medierna fungerar som trendsättare för viss forskning på bekostnad av annan lovande forskning som faller i skymundan.

Den avslutande essän, *Moraliska räkenskaper. Stamcellsforskare om individ och samhälle*, är författad av etnologen Susanne Lundin, som också har redigerat volymen. Hennes rubrik syftar på hur både forskare och "vanligt folk" använder sig av metaforer och delar in verkligheten i motsatspar som kan liknas vid räkenskaper med balanserande poster som får definiera varandra för att göra komplexa moraliska frågor hanterliga i vardagslivet. Lundin baserar sin diskussion på ett halvårs återkommande samtal med en grupp medicinska forskare om biomedicinens samhälleliga och etiska aspekter. I essän diskuterar hon hur dessa forskare navigerar mellan olika förhållningssätt och finner att de skiljer sig från allmänhetens, beroende på forskarnas speciella utsiktspunkt, men att de också kan dela samma kluvenhet inför moraliskt kniviga frågor som folk i allmänhet. En sådan fråga som går rakt in i den egna praktiken rör vem som äger kroppen och vilka rättigheter denna ägare har att fritt förfoga över den. Lundin pekar på att det här framträder ett spänningsförhållande som karaktäriserar såväl förmodern som modern läkarvetenskap, nämligen det faktum att strävan efter människans kroppsliga välbefinnande går hand i hand med hennes förtingligande. I genteknologins tidevarv innebär förtingligandet också att människans kroppsdelar görs till handelsvaror. Forskargruppens återkommande tal om etik och moral tolkar Lundin som ett uttryck för deras behov av allmänhetens tilltro. I deras vändande och vridande på olika argument avläser hon också hur de i likhet med lekmän förhål-

ler sig till ett mer övergripande kulturmönster präglat av etisk reflexivitet – en kultur där samtalet om etik blir till en strategi för att upprätthålla den moraliska räkenskapen. Därmed vill hon plädera för en nyanserad analytisk metod som motverkar de alltför lätt uppkomna dikotomierna mellan expertis och lekman.

Georg Drakos, Stockholm

Christian Lindstedt: *Mellan heroism och idioti. Opinionsstämningar och idédebatt kring maratonlöpnings etablering i Sverige*. Eget förlag, Göteborg 2005. 270 s., ill. ISBN 91-631-7276-3.

Detta är en ovanlig bok. Författaren är akademiskt utbildad men inte på det humanistiska fältet. Boken är skriven helt utanför de akademiska institutionernas värld, men den kunde med rätt obetydliga ändringar ha presenterats som en doktorsavhandling i idrottshistoria, därtill håller den mer än väl måttet i djup, omsorgsfullhet, källkritisk hållning och språklig pregnans.

Ytterst få seriösa akademiska arbeten i Sverige har behandlat enskilda idrottsgrenar. I denna bok behandlas egentligen endast en tävlingsform inom en idrott, nämligen maratonlöpingen inom den fria idrotten. Tidsomfånget är begränsat till perioden 1896–1930. Som titeln anger är det alltså maratonloppet etablering i Sverige som står i fokus, däremot inte dess remarkabla renässans från 1970-talet som ett masslopp för motionärer, gärna spektakulärt placerat mitt i pulserande storstäder.

Varför en stor historisk undersökning av maratonlöping? Ja, därför att detta lopp har en så säregen historia och har upplevt sådana starka konjunkturskiftningar i sin korta historia. Men också för att maratonloppet varit så mytomspunnet, sysselsatt folkfantasin mer än de flesta andra idrottstävlingar och varit så omdebatterat, särskilt då i början av 1900-talet.

Maratonloppet uppfanns till de första moderna olympiska spelen 1896. Enligt sägnen skulle grekerna efter att ha besegrat den persiska invasionshären vid Marathon en höstdag 490 f.Kr. ha sänt en budbärare vid namn Philippides till Aten för att meddela segerbudskapet. När han fullkomligt utmattad av den långa löpningen framfört sitt meddelande föll han död till marken. Någon historisk sanning döljer sig knappast bakom den berättelsen. Men den togs av språkforskaren Michel Bréal, landsman till de moderna olympiska spelens skapare baron du Coubertin, till intäkt för att föreslå att man

till 1896 års olympiska spel i Aten skulle ordna en löptävling från Marathon de 42 kilometerna in till Atens marmorstadion. Avsikten var att ge spelen en historisk lyftning och uppnå en form av kontakt med den grekiska antiken. Det var förstås en konstruerad och artificiell idé; Phillipides hade antagligen aldrig sprungit sträckan och löpningar över långa sträckor var något som var främmande för de gamla olympiska spelen och för den antika grekiska idrotten överhuvudtaget.

Maratonloppet i Aten 1896 blev en större succé än arrangörerna hade vågat drömma om. En okänd grekisk bonde, Spiridon Loues, segrade och hans triumf väckte enorma nationella känslor hos det grekiska folket. Många ögonvittnen har lämnat skildringar av uppståndelsen på Atens marmorstadion, när loppet avgjordes. Den grekiske kronprinsen och hans bror sprang vid Loues sida, när han avverkade det sista upploppet före målet. Åskådarna grät av glädje på läktarna och förmögna kvinnor häktade av sina dyrbara klockor och halsband och skickade ner till segraren. Man fick med andra ord en hisnande försmak av den idrotthysteri som skulle komma att prägla det kommande 1900-talet.

De olympiska spelen i Aten gjorde med ens maratonloppet känt över världen. Lindstedt talar om en ”Spiridoneffekt”. Tävlingen blev från och med nu ett stående och mycket centralt inslag i alla de kommande olympiska sommarspelen under 1900-talet. Lindstedt följer dess historia de första dryga trettio åren. Redan kring sekelskiftet 1900 började svenska löpare träna maratonlöping på landsvägarna. Ett antal lopp arrangerades också, särskilt på landsvägen mellan Stockholm och Södertälje. 1906 hade Sverige fått fram en löpare i högsta internationella klass, John Svanberg, som i de olympiska extraspelen i Aten 1906 blev silvermedaljör. Svanberg, som åren 1906–1910 var landets mest omskrivne idrottsman, vann stora framgångar som maratonlöpare men tvingades lämna amatörleden 1909; han deltog då tillsammans med några landsmän i professionella långlopp i USA.

Maratonloppet vid de olympiska spelen i London 1908 skänkte ytterligare dramatisk publicitet åt detta lopp, även om händelserna också gav goda argument åt de kritiker av långdistanslöping, som nu började ge sig till känna. Italienaren Dorando Pietri (som i äldre litteratur nästan genomgående brukar kallas Pietri Dorando) var först i mål men diskvalificerades eftersom han fallit upprepade gånger under slutvarvet och hjälpts på fötter och stöttats in i mål av funktionärer. Scenerna från White City Stadium i London fäste allmänhetens uppmärksam-